

## WETENSCHAP EN POLITIEKE MACHT

*Karel E. Boullart*

“Then everything includes itself in power,  
Power into will, will into appetite;  
And appetite, an universal wolf...  
Must make perforce an universal prey,  
And last eat up himself”

Shakespeare, Troilus and Cressida

### 1.

Onderhavige beschouwing geeft slechts uitdrukking aan een persoonlijke overtuiging en betreft uitsluitend één enkel punt. Daarenboven gaat het om een bijzonder veelomvattend en ingewikkeld onderwerp. Extreme schetsmatigheid, eenzijdige rechtlijnigheid en gevoelsmatige beperktheid zijn bijgevolg onvermijdelijk. Niettemin kan ook een dergelijke simplificatie haar nut hebben: ze stelt ons in staat de maatschappelijke richting te bepalen waarin de draaikolk van het wetenschapsbedrijf zich zou kunnen bewegen. Onze stelling is dat wetenschap die zich onder aegide van een, haar wezensvreemde, politieke macht tot louter technologie ontwikkelt — wat heden min of meer gebeurt — uiteindelijk door die politieke macht verstikt wordt. Daarenboven leidt deze aftakeling, omdat wetenschap macht is en de politieke macht in kwestie op wetenschap beroep doet, ten slotte ons inziens — en hieruit blijkt de tegendoelmatigheid van een dergelijke aegide — ook tot de uiteindelijke ineenstorting van die politieke macht zelf.

### 2.

In haar behoud en haar voortbestaan wordt elke gemeenschap geschraagd door een technologie en door de sociale organisatie

daarvan. In dit perspectief is de politieke macht identisch met het beschikkingsrecht over de technieken en het beslissingsrecht ten aanzien van hun ontdekking, instandhouding en toepassing, en ten aanzien van de daartoe vereiste organisatie van het maatschappelijk leven. Deze technologie is lang niet altijd uit wetenschap afgeleid en de politieke macht wordt dus lang niet altijd opgebouwd op basis van een wetenschappelijke technologie. De relatieve maatschappelijke positie van de dragers van de wetenschap en haar technologie en van de dragers van de politieke macht is in de loop der tijden langzaam en niet altijd in dezelfde zin veranderd. Gedurende eeuwen is de technologie zeer beperkt gebleven en was de weinige wetenschappelijke kennis waarover men beschikte, niet of nagenoeg niet toepasbaar. De technieken waarop het maatschappelijk leven gegrondvest was, waren voor haast allen even doorzichtig — of ondoorzichtig — en vrij algemeen bekend en verspreid. Geheime kennis, zo ze al werkelijk bestond, was niet minder primitief en in vele gevallen was ze door een streng ethos gesteund op mythen en rituele gebruiken min of meer doelmatig afgeschermd tegen naakt en brutaal machtsmisbruik. Begrijpelijkerwijze was in dergelijke omstandigheden ook de politieke macht weinig diepgaand, beroerde ze het leven van weinigen en was haar invloed vaak oppervlakkig. Omdat haar machtsmiddelen traditioneel, log en omslachtig waren, was deze macht daarenboven fundamenteel beperkt. Ze beschikte niet over een fijn uitgewerkte, diep doordringende technologie met een hoge graad van trefzekerheid die haar in belangrijke mate in staat stelde haar beslissingen te doen eerbiedigen. De wetenschap, inzonderheid de mathematica en de speculatieve “natuurfilosofie” konden weinig daartoe bijdragen, omdat ze het product waren van vrijblijvende, maatschappelijk haast irrelevante bezigheden. Gebruikelijke toepassingen lagen daarenboven buiten elk reëel bereik of bestonden gewoonweg niet. De industriële revolutie heeft deze relatieve onmacht van de technologie en van de politiek radicaal veranderd : de wetenschap bleek de theoretische kern te zijn van een verbijsterende technologie en de politiek zag voor zich de mogelijkheid opengaan van de doelbewuste regeling van het collectief en individueel bestaan tot in het detail en beleefde aldus de verschijning van de fata morgana van de maatschappelijke almacht. Met deze perspectieven leek aan de ene kant het tijdperk aangebroken der menselijke bevrijding uit de materiële nood, aan de andere kant scheen daarmee de realiseerbaarheid van een universele en definitieve lichamelijke en geestelijke slavernij gegeven. Min of meer ongewild en ongeweten bracht de wetenschap een werk voort dat, in wezen gesteund op religieuze eerbied voor de werkelijkheid en

gedragen door een alomvattende menselijke solidariteit, in feite werd ingeschakeld in de maatschappelijke strijd om vulgaire en vicieuze politieke macht.

### 3.

“Kennis is macht”. Deze welbekende uitspraak van Francis Bacon toont aan dat bij het begin der Moderne Tijden het besef groeit dat wetenschap technologie impliceert, ja, pragmatisch beschouwd, in wezen deze technologie is, hét middel bij uitstek om de doeleinden van de actie efficiënt te bereiken. Juist omdat wetenschap macht is, meende Bacon echter ook — en dat is minder bekend — moest sommige kennis politici in bepaalde gevallen ook onthouden worden. Deze voorzichtigheid was theoretisch zeker gewettigd, al was ze ten tijde van Bacon zelf voorbarig. Niettemin getuigde zijn opvatting van een zeldzame vooruitziendheid. Want het heeft tot in de 20e eeuw geduurd vooraleer het duidelijk werd dat ook macht kennis en wetenschap is, als de wetenschap maar kan worden omgekocht...en dat kan ze gemakkelijk als men over voldoende macht beschikt. Van zodra de wetenschappelijke arbeid een productiefactor in het industrieel proces bleek te zijn, werd hij uit de private en vrijblijvende sfeer gerukt en beladen met alle maatschappelijke en dus ook morele verantwoordelijkheid die diepgaande en omvattende sociale gedragswijzen kenmerkt. Door sommige vooropstellingen ten aanzien van de wetenschap zelf en door bepaalde historische omstandigheden waarvan de draagwijdte niet werd ingezien, en dus gedeeltelijk door eigen blindheid, was de groep der wetenschapsbeoefenaars in hoge mate onvoorbereid om de verantwoordelijkheid op zich te nemen die hij uiteraard bleek te bezitten. De dragers der politieke macht, met al wat zulks aan traditionalistische reflexen betekent, hebben willens nillens de leegte gevuld. Men kan trouwens niet veronderstellen dat ze dat niet graag gedaan hebben. Op deze manier is o.i. het ontnuchterend en pijnlijk proces van de vervreemding van de wetenschap begonnen.

Vóór de Industriële Omwenteling bleef de moderne “*philosophia naturalis*” maatschappelijk bekeken haast even speculatief als de vroegere natuurfilosofie dat wetenschappelijk beschouwd was. Slechts in de loop van en vooral naar het einde toe van de 18e eeuw — toen de moderne wetenschap in de oude universiteiten en in nieuwe instellingen maatschappelijk verankerd werd —, brak het besef door dat wetenschap of althans vele wetenschap uiteraard technologische consequenties had en dat deze technologie één, zonet hét belangrijkste fundament was waarop de nieuwe religie van de

“vooruitgang” die de Christelijke boodschap moest aanvullen of vervangen, kon worden opgebouwd. Hoewel belangrijke nieuwe instellingen, zoals de “Ecole polytechnique” te Parijs en de universiteit van Berlijn, om politieke, zelfs om militaire redenen werden opgericht, werd de “academische” wetenschap van de 19e en van het begin van de 20e eeuw gevoed door de gedachte der wetenschappelijke objectiviteit en door het vooruitgangsideaal. Wetenschapsbeoefening was geen beroep maar de roeping van een onafhankelijke intellectuele elite die er een hoogstaande morele code op nahield die ervoor moest zorgen dat de “wetenschappelijke waarheid” zegevierde en die ervan overtuigd was dat de ontdekking van de onbetwifelbare en ondubbelzinnige wetmatigheden van de werkelijkheid onvermijdelijk en uitsluitend, bijna automatisch, door haar technologische consequenties moest leiden tot een steeds groter individueel en collectief welzijn. Dit traditionele — natuurlijk geïdealiseerde — beeld van de wetenschap is echter in twee opzichten fataal fout: ten eerste, door het idee dat het werkelijke principieel het wetenschappelijk kenbare is met het daarbijhorende idee dat al het principieel wetenschappelijk kenbare ook maatschappelijk concreet gekend kan worden, en ten tweede door de opvatting dat wetenschappelijke kennis, inzonderheid de daarop gebaseerde technologie, de menselijke individuele en collectieve problemen zonder essentiële dilemma's en moeilijkheden kan oplossen. Op grond van deze illusie van de principiële en maatschappelijke volledigheid van de wetenschap en gesteund op de fata morgana van de onafwendbare lineaire vooruitgang, kon de “academische” wetenschapsmens zich “vrij” wanen in een rijk van harmonische doeleinden en middelen dat hem van elke politieke en morele verantwoordelijkheid ontsloeg: wetenschap en technologie gaven immers uiteraard de risicoloze weg aan naar een voor allen tezamen en elk afzonderlijk veredeld bestaan. Pas de “industriële wetenschap”, vooral tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, heeft duidelijk gemaakt welk een wereldvreemde naïviteit achter deze geruststellende gedachtengang schuilging. En op dat ogenblik was de wetenschap haar morele onschuld al kwijt.

Het is hier niet de plaats om een uitgebreide analyse te maken van de geïndustrialiseerde wetenschap. Het moge volstaan de aandacht te vestigen op de kern van het probleem. De oorsprong van de vermaatschappelijking van de wetenschapsbeoefening moet — zoals de overgang van het artisanale naar het industrieel productieproces — in de eerste plaats gezocht worden in de grootte-orde van de maatschappelijke middelen die in het wetenschappelijk bedrijf geïnvesteerd bleken te moeten worden. Zoals de economische

realiteit is ook het politieke bedrijf fundamenteel gesteund op echte of vermeende schaarste. Zolang de beoefening van de wetenschap slechts weinig middelen opeiste, was ze weliswaar voorbehouden aan een elitaire meestal begoede intelligentsia, maar was ze voor alle gegadigden ook in gelijke mate toegankelijk, en diende de politieke macht niet diepgaand te interveniëren om personen en middelen te selecteren en organisatorische en andere problemen op te lossen. De toenemende vervlechting en de geleidelijke ineengroeiing van de theoretische wetenschap en de praktische technologie die zowel externe maatschappelijke als interne wetenschappelijke oorzaken heeft, maakte uitgebreide interventie van de politieke macht echter onvermijdelijk. Om allerlei economische, sociale, politieke, wetenschappelijke en niet in de laatste plaats militaire redenen bleek wetenschappelijk onderzoek nog slechts uitvoerbaar als een groot opgezette collectieve onderneming, georganiseerd en gefinancierd door machtige belangengroepen of door de maatschappij in haar geheel, d.w.z. door de staat. Zo werd de individuele onderzoeker die de verwerving van wetenschappelijke kennis als zijn roeping beschouwde, verdrongen door de beroepsmens die in dienst genomen wordt door een privé-onderneming of een openbare instelling die zich ten doel hebben gesteld wetenschappelijke kennis te "produceren". Deze "productie" is uiteraard niet meer vrij en belangeloos, in principe op religieuze of humanitaire gronden bedoeld voor en gericht op het vage ideaal van "het welzijn van de mens en de mensheid". Onvermijdelijk dient de geïndustrialiseerde wetenschap welbepaalde private of al dan niet vermeende "algemene" belangen, in concreto de belangen van "overheden", en is ze willens nillens genoodzaakt zich aan deze belangen te houden. Het is waar dat ook de negentiende-eeuwse "vrije" onderzoeker zijn persoonlijke en groepsbelangen had. Maar vermits de wetenschappelijke kennis in hoge mate eigenlijk de luxe was van een kleine welgestelde groep, waren deze specifieke belangen op zichzelf maatschappelijk van weinig gewicht en waren ze zelf weinig substantieel. De belangen die de industriële wetenschap in onze op technologie gesteunde samenleving van miljoenen en miljoenen mensen moet dienen, hebben integendeel een grote soms zelfs haast onweerstaanbare maatschappelijke macht achter zich en worden overigens, naarmate de overlevingskansen van deze miljoenen mensen steeds sterker van de technologie afhankelijk worden, langzaam maar zeker levensnoodzakelijk. Dit "belang" van groepen, van ondernemingen en van overheden hangt slechts op triviale wijze samen met het welzijn van de mensheid, een idee die op zichzelf reeds onbepaald en onbepaalbaar genoeg is om haast betekenisloos te zijn als het erop

aankomt in concreto maatregelen te nemen. Kortom, het ideaal om door de "kennis van de waarheid" op grond van haar technische consequenties, het "welzijn van de mensheid" te dienen, werd ongewild en ongeweten maar onweerstaanbaar vervangen door het ideaal — als men dat zo noemen mag — betaald te worden om actiemiddelen te scheppen die op maximaal efficiënte wijze de belangen veilig stellen en bevorderen van groepen, ondernemingen en overheden die het zich hoogstens kunnen veroorloven het "welzijn van de mensheid" als een nevenverschijnsel te beschouwen van hun al dan niet welbegrepen eigenbelang. Zo wordt door de krachtvelden der belangen beslist, wat, waartoe, door wie, onder welke voorwaarden onderzocht zal worden, welke resultaten aanvaard, dus tot "wetenschap" geproclameerd, en aan welke resultaten onder welke gedaante technologische consequenties verbonden zullen worden. Omdat niet alle werkelijkheid wetenschappelijk kenbaar is, omdat niet al het kenbare kan worden onderzocht en omdat de toepassing van wetenschappelijke kennis niet ipso facto het individueel en collectief welzijn van het mensdom dient werd het wetenschappelijk denken en kennen onderworpen aan het politiek belang en is het, omdat wetenschap macht is, één van de belangrijkste, zoniet het belangrijkste middel geworden waarmee de politieke strijd gestreden wordt. Zo wordt pseudo-wetenschap gecreëerd omdat bepaalde groepen er belang bij hebben dat bepaalde ideologieën het gezag der onweerlegbare waarheid krijgen, zo wordt werkelijke kennis geheim gehouden, verborgen, verboden of vernietigd omdat ze belangen schaadt of zou kunnen schaden, en zo wordt toegelaten en toepasbare wetenschap door de filter der belangen omgezet in een technologie die, voorzover berekenbaar, ten dienste staat van die specifieke belangen. Industriële wetenschap is dus gemanipuleerde wetenschap, het licht der kennis in dienst van het onvermijdelijk obscurantisme dat alle soorten van belangen altijd in een of ander opzicht aankleeft. Zo geraakte de theoretische wetenschapsmens onvoorbereid en onervaren in het centrum van een praktische politieke strijd die hem wezensvreemd is. Paradoxaal genoeg zijn het juist zijn bijzondere kwalificaties die hem in deze vervreemdende situatie gebracht hebben. Immers, zonder wetenschap en technologie die zijn schepping zijn, nièt die van politici, zijn de gigantische belangen die hij willens nillens dient, onbestaanbaar.

De buitengewoon grote beschikkings- en beslissingsmacht, waarop in onze tijd bepaalde personen als vertegenwoordigers of woordvoerders van bepaalde ondernemingen of overheden de hand hebben gelegd, of die hen nolens volens werden toevertrouwd, staat of valt met de effectiviteit en het doordringingsvermogen van de

gedraglijn die uitvoering moet geven aan het politiek bevel dat van deze individuen en organisaties uitgaat. Het is de wetenschap, en uitsluitend de wetenschap, die in haar technische doordinking de middelen aanwijst en de stelselmatige trefzekerheid waarborgt waardoor de politiek gestelde doeleinden inderdaad bereikt kunnen worden. En nu kan de politieke macht welke ook haar oorsprong weze, niet anders voor ogen hebben dan juist de volkomenheid van de beschikkingsmacht en de systematische uitvoering van haar beslissingen. De beschikking over de schepping, de verdeling en het beheer der technologie is dus voor de politieke macht van levensbelang, dit des te meer naarmate de voorhanden technieken subtieler, omvattender en efficiënter zijn. Hierbij bedenke men ook dat de industrialisatie van de wetenschap zelf mede moet worden toegeschreven aan de groeiende afhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek van een doorgedreven — industriële — technologie. Kortom, de technologie in al haar aspecten en geledingen is het cement van het industriële tijdperk. Met dit inzicht voor ogen begrijpt men meteen dat de huidige machtsstructuren in hun gigantische omvang en in hun ongehoorde intensiteit slechts konden ontstaan op basis van de hedendaagse monopolistisch en specialistisch georiënteerde technologie. Zolang de technieken eenvoudig zijn en de instrumenten gemakkelijk gefabriceerd kunnen worden, blijft weliswaar de afhankelijkheid van de mens van de natuur groot, maar kunnen de machtsstructuren niet anders zijn dan traditioneel, oppervlakkig, grof en vooral direct en in concreto van mens tot mens gericht, met al de onnauwkeurigheid en wisselvalligheid vandien. Worden daarentegen de technieken, zoals heden ten dage, buitengewoon complex en vergt de bouw van de instrumenten zelf een zelfde soort technologie, dan verkrijgt de mens een principieel haast verlossende macht over de natuur, maar groeit de afhankelijkheid van de politiek machteloze massa van de politieke machthebbers uit tot zulk een breedte en diepte dat ze de grens der lijfeigenschap en der slavernij meer dan eens nabij komt, om niet te zeggen dat ze die voortdurend overschrijdt. Deze afhankelijkheid geldt algemeen, en ze geldt in het bijzonder voor de scheppers en de dragers van de wetenschappelijke en technologische kennis. Zo ontstaat de gapende breuk tussen de dragers van de wetenschappelijke kennis en de dragers van de politieke macht, terwijl juist deze macht sinds de Industriële Revolutie in wezen op deze wetenschappelijke kennis gesteund is. Duidelijker: de werkelijke producenten, bewaarders en overdragers van de kennis, dus van de macht, beschikken in het geheel niet over deze macht die ze nochtans zelf scheppen en in stand houden. Integendeel, ze zijn,

gelijk haast alle mensen, de "politieke objecten" van de eigenlijke machthebbers, van de politieke instanties en van de personen die deze macht belichamen. Deze schizofrenie is ons inziens levensgevaarlijk, zowel voor de wetenschap als voor de politiek.

## 4

Dit trauma is levensgevaarlijk omdat deze moderne vorm van het slavendom de dragers van de kennis en op de eerste plaats de beoefenaars van de wetenschap zelfs de mogelijkheid ontnemt om een adekwaat beroepsethos op te bouwen. Een dergelijk ethos is echter van het allerhoogste belang, omdat de systematische efficiëntie die de wetenschap ons waarborgt bij de realisatie van onze bereikbare doeleinden zowel de theoretische eis van de onomkoopbare waarheid en de nauwgezette precisie stelt als de praktische eis van de welafgewogen, veelomvattende en diepgaande moraliteit.

Het belangrijkste gevolg van de breuk tussen wetenschap en politieke macht is dat de verantwoordelijkheid voor de huidige wereld en zijn enorme problemen op onverantwoordbare wijze wordt opgesplitst. De essentiële verantwoordelijkheid die de wetenschapsmensen hebben voor hun theoretische creaties en voor de praktische toepassingen daarvan, blijft zonder gevolg omdat de wetenschapsmensen niet de beschikking hebben over deze kennis en haar technische consequenties. Het is dan ook normaal dat ze de volle ernst van hun verantwoordelijkheid niet waar kunnen maken en dus vaak afwijzen op grond van hun manifeste onmacht om deze verantwoordelijkheid daadwerkelijk op zich te nemen. Men kan immers slechts verantwoordelijk gesteld worden in zoverre men over machtsmiddelen beschikt om de beslissingen afdwingbaar te maken waarvoor men verantwoordelijkheid meent te kunnen of te moeten nemen. In dit opzicht is macht de *conditio sine qua non* der verantwoordelijkheid. De wetenschap is echter, machtspolitiek bekeken, onbekwaam, daarom maatschappelijk onverantwoordelijk en dus — uiteindelijk — onverantwoord. Anderzijds wordt de werkelijke macht, ook die over de kennisverwerving, haar bewaring en haar overdracht door instanties en haar vertegenwoordigers opgeëist en uitgeoefend die uiteraard niet over de nodige kennis en de vereiste moraliteit beschikken om de macht die ze bezitten op wezenlijk verantwoorde wijze te gebruiken. De politieke macht is, met het oog op het inzicht in de werkelijkheid, onbekwaam, daarom maatschappelijk onverantwoordelijk en dus — uiteindelijk — weer onverantwoord. Het eindresultaat van een dergelijke toestand van



onverantwoordelijke wetenschap en onverantwoordelijke politieke macht is een gigantische scheeffrekking van beider bijdrage tot het "welzijn van het mensdom". Ze leidt daarbij — en dat is het essentieel gevolg van deze toestand — vroeg of laat tot beider teloorgang: de wetenschap verliest ten slotte het ethos van de waarheid en parallel daarmee raakt de politieke macht haar efficiëntie kwijt. De prostitutie van de kennis tot het lustobject van de macht brengt mee dat het wetenschappelijk bedrijf één zelfde soort van collectief bedrog wordt als politieke macht die in naam van allen groepsbelangen dient dat uiteraard al is. En men kan leugenachtig zijn, maar niet onbeperkt leugenachtig blijven, omdat in de wereld realiteitszin finaal onontkoombaar is.

Tussen het ethos van de waarheid en het ethos van het groepsbelang zijn antagonismen onvermijdelijk. Het eerste is theoretisch op waarheid gericht en praktisch op universele harmonie, het tweede theoretisch op "heilige" overtuiging en praktisch op overheersing der anderen. Maar dominantie is geen harmonie en "heilige" overtuiging geen waarheid. De politieke macht eist van de wetenschap niet de waarheid, maar de "heiliging" der overtuiging: het komt er niet zozeer op aan dat het wetenschappelijk onderzoek en zijn resultaten aan de ascetische eisen der waarheid voldoen, het is veeleer voldoende dat ze de machthebbers — die wetenschappelijk onkundig zijn — overtuigen. Wetenschap wordt dan intellectueel vermorde vleierij, de moeizaamheid van de geldige redenering verkeert in briljante sofistiek, en zo maakt de kennis van de realiteit plaats voor de schijn der wetenschap: het groepsbelang creëert zich immers altijd de schijn van zijn eigen universaliteit. Om deze redenen wordt, zoals gezegd werd, kennis geheim gehouden, verborgen of zelfs vernietigd, worden problemen die zich in principe opdringen, niet onderzocht, zelfs niet besproken, en wordt ten slotte kennis gesimuleerd waar kennis eigenlijk niet voorhanden is. Het woord "wetenschappelijk" wordt het propaganda-middel van de macht, want het scheidt de illusie der onbetwifelbare autoriteit. Maar deze autoriteit, ingekapseld in het groepsbelang, berust niet alleen op wetenschap en efficiëntie, maar ook op gewilde onkunde en ingebeelde kennis. Op deze manier wordt dan de machteloze wetenschapsmens tot onkunde en schijnwetenschap verleid ter wille van het welgevallen van zijn met macht beklede meester. Dit bedrog wordt overigens des te gemakkelijker gerealiseerd als de specialisatie van de wetenschapsmens en de organisatie van het wetenschapsbedrijf de ontdekking van een dergelijk bedrog haast onmogelijk maakt en de bestrijding ervan haast onbegonnen werk. Met gewilde onkunde en schijnwetenschap komt echter de systematische

efficiëntie van de politiek in gevaar. Zo kan men verklaren dat het groepsbelang meebrengt dat de politieke macht haar greep op de totaliteit van haar machtsbereik dreigt te verliezen. Daarom moet dan de realiteit van de mislukking die het zichtbaar gevolg is van onkunde en pseudo-kennis, op haar beurt in schijn worden omgezet, en wordt het bedrog gekwadrateerd. Het groepsbelang neigt er niet toe zichzelf te corrigeren — dat zou immers uiteindelijk zijn opheffing betekenen —, maar het neemt zich wel voor de werkelijkheid te veranderen, d.w.z. de natuurlijke werkelijkheid in maatschappelijke schijn om te toveren. De mislukking wordt dan een succes, de inefficiëntie de perspectivistische schijn van de onbetwifelbare reële globale harmonie, en op deze wijze wordt uit alle realiteit langzaam, omzichtig en ongemerkt de kern uitgesneden en wordt het bedrog universeel. In dergelijke omstandigheden wordt het moeilijk om te leven : want niet alleen ziet de werkelijkheid waarin men leeft, er somber en problematisch uit, men moet in zo'n maatschappelijke schijnwereld ook nog doen alsof de realiteit stralend en probleemloos was. Immers, zoals zogezegde wetenschap het theoretisch propagandamiddel is, zo is zogezegd geluk een zelfde soort van reclame in praktisch opzicht. Maar terwijl de theoretische waarheid en de praktische doeltreffendheid zo nodig zichzelf kunnen verdedigen, is het theoretisch en praktisch bedrog op de duur zelfs niet meer in staat zijn eigen schijn op te houden. Onwetendheid en schijnweten leiden tot zelfverblindende en zelfbedrog en deze vervreemding van de wereld en ten slotte van zichzelf loopt finaal op onmacht uit, omdat in het universeel bedrog ook de politieke macht tot schone schijn verijlt. Als dan de maatschappelijke wereld in beweging komt, omdat de werkelijkheid wordt herontdekt, omdat in de eerste plaats de betovering van de schijn doorbroken wordt, dan is de kans groot dat de stabiliteit van de machtsstructuren slechts de indrukwekkende schijn blijkt te zijn geweest van een inspiratieloos en triviaal immobilisme.

Kortom, als de wetenschappelijke arbeid door de politieke macht wordt omgekocht om deze macht te doen groeien op grond van het wetenschappelijk inzicht dat kennis macht is, dan raakt eerst de wetenschap het ethos van de waarheid kwijt en verliest daarna die politieke macht haar contact met de werkelijkheid, haar realiteitszin en daarmee ook haar macht. Ook de maatschappelijke zelfverheerlijking verdwijnt dus in het luchtledige van haar zelfgeschapen ijdelheid. De culturele schizofrenie van de onverantwoorde politieke macht en de onverantwoorde wetenschappelijke kennis leidt aldus tot de langzame afbrokkeling van beide. Men zou kunnen betogen dat, gegeven het niveau waarop werkelijke

kennis ten slotte toch nog zal moeten blijven bestaan, de efficiëntie van het bedrog stabiel zou kunnen zijn. Deze opvatting is gesteund op het principe dat de luxueuze gevangenis de slavernij leefbaar maakt. Dit mag op het eerste gezicht waar zijn. Hierbij wordt echter geen rekening gehouden met het feit dat gebrek en ontbering op de lange duur alleen voor de armen een probleem zijn. Belangrijk is ten slotte alleen het vraagstuk dat nog niet is opgelost en het essentiële varieert dan ook met tijd en plaats. Wat vanzelfsprekend wordt geacht, wordt machthebbers niet langer als een verdienste aangerekend, omdat ook macht zichzelf slechts waar kan maken in vooruitgang. Behoudsgezindheid is immers vaak macht die de beproeving vermijdt op grond van haar — meestal gerechtvaardigde — vrees voor haar onbekwaamheid. Kortom. op het niveau waarop het bedrog zijn werking heeft, blijft het zelfvernietigend. De tweespalt tussen machteloze wetenschap en onwetende macht blijft bijgevolg even gevaarlijk, ook al mag het geweld genadelozer zijn dan vroeger en het bedrog een langduriger uitwerking hebben.

## 5.

Het zou naïef zijn uit het bovenstaande te willen concluderen dat het voldoende zou wezen de scheppers en de dragers van de wetenschappelijke kennis de politieke macht toe te vertrouwen of van de politici te eisen dat ze wetenschapsmensen zouden worden. Het spreekt integendeel vanzelf dat geen van beiden in de huidige omstandigheden met succes een dergelijke metamorfose zou kunnen ondergaan. En de meesten zouden het — terecht — wellicht ook niet willen. Van het grootste gewicht is hierbij niet dat de politici de nodige wetenschappelijke onderlegdheid en de vereiste belangeloosheid missen, en dat de beoefenaars van de wetenschap het praktisch werk met mensen niet kennen en geen begrip hebben voor de strijd en het evenwicht der belangen, wezenlijk is wél dat beiden, de politici met hun traditionele theorieën en ervaringen en de wetenschapsmensen met hun nieuwe technologie, het fundamenteel zedelijk inzicht ontberen dat de beschikkings- en beslissingsmacht op een menswaardige wijze in harmonie zou kunnen brengen met de beschikkings- en beslissingsmogelijkheden. Het lijdt echter geen twijfel dat het niet de fout der politici is, dat ze deze, in historisch opzicht uitzonderlijke, mogelijkheden met traditionele en daarom volstrekt inadekwate middelen trachten te beheersen, noch is het de schuld der wetenschapsmensen dat hun kennis machtsmiddelen van ongehoorde omvang heeft ontwikkeld, waarvan de gevaren al langer hoe dwingender blijken, zodat hun moreel onbehegen zienderogen

groeit. Wij hebben er in deze bijdrage alleen op willen wijzen dat de huidige combinatie van moderne machtsmiddelen met traditionele beschikkings- en beslissingsmechanismen slechts ten nadele van beide, wetenschap én politiek, kan uitvallen. Overigens willen wij ook niet beweren dat de huidige situatie volstrekt en uitsluitend de hoger beschreven diabolische dynamiek vertoont. Wel menen wij dat er een sterke stroming in deze richting bestaat en dat deze op alle mogelijke manieren moet worden tegengewerkt, én door de wetenschapsmensen door zich effectief bewust te worden van hun fundamentele socio-culturele betekenis én door de politici door in te zien dat hun traditionele semi- en pseudo-democratische reflexen de objectieve sereniteit missen die de ernst van een door wetenschap gedragen en voortgestuwde wereld vereist. Daar moet echter meteen ook aan worden toegevoegd dat een dergelijke mentaliteitswijziging hoogst onwaarschijnlijk is. De voortdurende verscherping van de fundamentele antagonismen in onze wereld, maakt het veel plausibeler dat de ontwikkeling van wetenschap en politiek de richting zal uitgaan die wij geschetst hebben. Daarom, en omdat de "nieuwe" ethiek die zo dringend zou moeten worden opgebouwd, ons inziens eigenlijk in het geheel niet bestaat, hebben wij ons beperkt tot bovenstaande — sombere — schildering. Misschien kunnen wij ons in dit verband troosten met de gedachte dat niet alleen de harmonie die ons voor ogen staat, maar ook het leven een uitzonderlijk iets is, en dat dit leven, hoe onwaarschijnlijk ook, toch is ontstaan.

*Rijksuniversiteit Gent*